

DEMOKRAT PARTİ'NİN DEMOKRASİ SÖYLEMLERİ **(1946-1957)**

Adem ÖZKÜÇÜK*

Özet

II. Dünya Savaşı'yla birlikte diktatörlüklerin yıkılması, başta ABD gibi demokrasiyle yönetilen ülkelere olan ilgiyi arttırdı. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı, konjunktüre ayak uydurmak ve ekonomik destek bulmak gibi sebeplerle demokratik ülkelerle iyi ilişkiler kurarak hızlı bir reform hareketine girişti. Demokrat Parti (DP)'nin muhalefet saflarında yer almaya başlamasıyla birlikte demokratik adımlar büyük ivme kazandı. İlk defa serbet seçimler yapılarak iktidar olan DP, iktidar olduktan bir süre sonra, “ demokrasi fatihi” olma sevdasından vazgeçerek iktidar olmanın verdiği güçle, hak ve hürriyetlere cephe almaya başladı. Ekonominin kötüye gitmesi, muhalefetin artması gibi sebeplerle DP'nin liberalist yaklaşımı gittikçe sertleşerek muhalefete tahammül edemez bir hal aldı. Böylece muhalefet yıllarında “demokrasi kahramanı” olarak görülen parti, demokrasi mücadelesindeki bu rolünü diğer muhalif partilere özellikle de CHP'ye kaptırmaya başladı.

Anahtar Kelimeler: *Demokrasi, Demokrat Parti (DP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)*

DEMOCRATIC DISCOURSES OF DEMOCRATIC PARTY **(1946-1957)**

Abstract

The World War 2 accompanied by overthrow of the dictatorships attracted attention to the countries which were ruled by democracy, leading the USA. Republican People's

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Party (CHP) launched a rapid reform process establishing good relations with democratic countries in order to accord with the conjunctures and find financial support. Democratic steps gained a great deal of acceleration with the commencement of Democratic Party's (DP) taking sides with the opponents. Shortly after coming to the power with free elections for the first time, DP started to side against the rights and freedoms, abandoning its love 'To be a Conqueror of Democracy' in view of its positional power. The liberal approach of DP, which gradually became more strict because of the reasons like economic recession, escalating opposition, was out of patience with the opposition. Therefore, the party which was seen as if 'a democratic hero' in the years of the opposition, started to lose its position in democracy competition against other opponent parties, especially CHP.

Keywords: *Democracy, Democratic Party's (DP), Republican People's Party (CHP)*

Giriş

İnönü, “Bizim tek eksiğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır.”¹ diyerek demokrasinin ön koşulu olan çok partili sisteme geçişte önemli bir adım atmıştır. 7 Ocak 1946’da “Demokrat Parti (DP)” adında yeni bir siyasal örgüt kurularak bu talebe cevap verildi. Parti, ismini 1825’te Amerika’da kurulan liberal görüşlü Demokrat Parti’den almıştır.² Liberal demokrat bir programa sahip olan DP, “Türkiye Cumhuriyeti’nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine hizmet maksadıyla” kurulmuş olduğunu, hükümetin, insana hizmet etmek için aracı olduğunu belirtmesiyle dikkat çekmekteydi.³

DP, Halk Partisi’nin bu döneme kadar yaptığı tüm kanun ve uygulamaları sert bir şekilde eleştiriyor bunların demokrasiyle bağdaşmadığını belirtiyordu,⁴ DP, ismiyle özdeşleşmeye başlayan “demokrasi mücadelesi”ni kendi yanına çekmek isteyen CHP, 10 Mayıs 1946 kurultayı’nda demokrasiye yönelmenin ilk belirtisi olarak , “Tek Parti Dönemi”ni anımsatan Cemiyetler Kanunu’nda belirtilen sınıf esasına dayanan partilerin kurulması, yasağının kaldırılacağı sözünü vermiş, “ Değişmez Genel Başkan” ve “ Milli Şef” gibi ünvanların

¹ Cumhuriyet, 2 Kasım 1945

² Turan 1999/I : 220 Çok Partili sisteme geçişin sakıncalarından ve en iyi sistemin Amerika’daki gibi iki partili sistem olduğundan bahseden bir yazı için bkz. Vehbi Belgil, Aylık Siyasi ilimler Mecmuası , Nisan 1920 :13- 20

³ Özçelik 2010:171

⁴ Karpat 2010: 243

yerine “Parti Başkanı” sıfatını benimsemişti.⁵ Çok geçmeden Matbuat Kanunu’nu da değiştirerek kapatma yetkisini mahkemelere devretmiş, ayrıca gazete açmak için gerekli olan, “iyi ahlak belgesi”, 5000 lira depozit ve mülki amirin onayının alınması gibi şartları kaldırmıştı.⁶ Ancak bu dönemde birçok gazete ve derginin kapatılması, yetkililerinin hapse atılması, hükümetin basın özgürlüğüyle ilgili tavrının değişmediğini göstermektedir.⁷

1946 seçimleri, “demokrasi” söylemini şiar edinmiş DP için bulunmaz bir fırsat olmuştur.⁸ Zira bu seçimlerde, iktidarın emrinde olan mülki amir ve kolluğun halka baskı yaparak CHP lehinde oy kullanmaya zorlaması, hatta DP’li kimselerin zabıta tarafından dövülmesi, oy pusulalarının çalınarak, sandıkların değiştirilmesi gibi iddialar⁹, CHP’nin halkın gözündeki imajını büyük ölçüde sarsmış ve İnönü’nün “diktatör” olarak görülmesine neden olmuştur.¹⁰

1946 seçimlerinden sonra, demokrasi söylemlerinin hızlı bir şekilde arttığı ve partilerin adeta bir biriyle yarıştığı görülmektedir. Bu çalışmamızda, 1950, 1954 ve 1957 genel seçimleri öncesinde DP’nin uygulamalarını ve demokrasi söylemlerini konu bütünlüğü açısından kronolojiye uygun olarak üç bölüm halinde incelemeye çalışacağız. Döneme hakim olan söylemlerin ve siyasal gelişmelerinin anlaşılması amacıyla, bu çalışmada döneme şahitlik eden yazılı basın başta olmak üzere çeşitli telif eserler ve arşiv belgeleri kullanılmıştır.

⁵ Turan, 1999/II: 537-538

⁶ Karpat 2010:245

⁷ Yıldız 1997: 483

⁸ Bu fırsatı oldukça iyi bir şekilde değerlendiren DP, katıldığı tüm seçimlerde, 1946 dönemindeki “ hile ve baskı” iddialarını gündemde tutmaya çalışmıştır. Örneğin Menderes, 1954 tarihli bir seçim konuşmasında bu seçimlerle ilgili şöyle diyecektir: “ Hakikati tağyir etmek, tarihi değiştirmek istiyorlar. Fakat 1946 seçimleri ömrünün sonuna kadar kendisini takip edecektir. O tarihi hadiseleri değiştirmek hiç kimsenin kudreti dâhilinde değildir. Allah’a çok şükür ki ömrü boyunca inkar ettiği seçim emniyeti, demokrasi vs. Prensipleri ömrü boyunca müdafî ve hamiliğini yapmak için kürsüye gelmiştir. “Türk milletinin kahhar sillesi dünkü müstebiti bu günün hürriyet kahramanı haline kalbetti”...sandıkların nasıl kırıldığı, reylerin nasıl çalındığı İstanbul seçimlerinde hiç mebus çıkarmadıkları halde vali ve memurların tazyikiyle pazarlıklar yaparak 5 kişiyi seçtiği gerisini “ Allah belasını versin bırakınız Demokratlara” dediğini İsmet Paşa hatırlamıyor mu?” Sükan 1991: 211-212

⁹ Cumhuriyet, 11 Ocak 1950 ; Vatan, 6 Mayıs 1950

¹⁰ Cumhuriyet, 21 Mart 1950 ; Akis, 21 Eylül 1957: 5

I.Bölüm

14 Mayıs 1950 Seçimleri Demokrasi Söylemleri

DP, 7 Ocak 1947’de “Hürriyet Misakı” olarak adlandırdığı kongreyi yapmıştır. Bazı yazarlarca “ demokrasi fikrinin zaferi” olarak nitelenen kongrede 1946’da yaşananların tekrar etmemesi için, seçim konusunda değişiklik yapılması ve anti-demokratik kanunların kaldırılması gibi önemli bazı kararlar alınmıştır.¹¹ Kararlar uygulanmadığı takdirde Sine-i Millet’e dönüleceğinin bildirilmesi, kongre kararlarının “ Entrika ve İhtilal Hürriyeti”, kongreye katılanlarınsa “ Kana Susamış Hürriyet Kahramanları” şeklinde anılmasına neden olmuştur.¹²

Muhalefetin, iktidarın demokrasi yönündeki adımları atmakta geri durduğu söylemlerine rağmen hükümet, reformlarına devam etmiştir. Örneğin 20 Şubat 1947’de Sendikalar Kanunu çıkarılmıştır. Ancak kanunun işçilere grev hakkı tanımaması, DP’nin kanunu “ göstermelik” olarak nitelemesine sebep olmuştur. Zira “grev hakkı” sendika ve amele hürriyetinin temeliydi.¹³ Bu sebepledir ki DP, programında işçilere sigorta yaptırılması, sendika hakkı, iş bulma kurumunun tesisi, ücretli tatiller, kalifiye eleman yetiştirilmesi gibi hakların yanı sıra “ grev hakkı” verilmesini de öngörmüştür.¹⁴ CHP’ye göre ise işçiye grev hakkı istemek oy avcılığından başka bir şey değildir. Muhalefetin grev konusundaki ısrarlarına cevap veren İnönü, işçilerin işverenler karşısında zaten “ tahkim usulü” ile korunduğunu dolayısıyla greve gerek olmadığını, grev ve lokavtın birikmiş sermayesi olmayan işçileri açlığa terk ederek “iki günde ezmek için birebir” olduğunu söylemiştir.¹⁵

12 Temmuz Beyanamesi (1947) ile DP’nin “ demokrasi kahramanı” görünümüne büyük darbe vuran İnönü, “Cumhurbaşkanı” sıfatıyla inisiyatif olarak demokratik reformların atılması için bizzat söz vermiştir. Başbakan Peker’e rağmen 17 Kasım 1947 kurultayında “kamuoyu” ilk defa pragmatist bir şekilde ele alınmıştır. Kurultayla parti, parti örgütü ve görevleri, basın, devletçilik ve okullarda din öğretimi gibi konularda büyük bir evrim geçirmiştir. Kurultayda, 6 ilkenin yeniden yorumlanması, CHP’nin ılımlı bir parti olarak “ortanın sağı”nda bir pozisyon almasını sağlamıştır. Böylece parti önceki katı

¹¹ Turan 1999/I: 239

¹² Karpaz 2010: 273-274

¹³ Karpaz 2010: 392-394

¹⁴ Ağaoğlu, Zafer, 23 Ocak 1950: 1,5 Ayıca bkz. Sükan 1991: 11,20

¹⁵ Cumhuriyet, 5 Mayıs 1950

tutumundan kurtularak, siyaset kulvarındaki esaslı ve eşit yerini ilk defa almıştır.¹⁶

İnönü'nün Temmuz Beyannamesi'nde verdiği sözleri yerine getirmediğini düşünen DP, 20 Haziran 1949'da yaptığı kongrede, CHP'yi "özgürlük ve demokrasi hareketinin karşısına dikilmiş bir kuruluş" olarak nitelemiştir. "Milli Teminat Misakı" olarak adlandırdığı bu kongrede DP, CHP'nin söz verdiği demokratik adımları atmaması durumunda BM Anayasası'nın 13. Maddesinde yer alan "zulme karşı isyan hakkı"ını kullanarak savaşıacaklarını ve " hürriyet yolunda akacak kardeş kanının sorumlusunun iktidar, olacağı" tehdidini savurmuştur.¹⁷ DP'nin bu sert tavrı kongrenin " Milli Husumet Andı" olarak anılmasına neden olmuştur.¹⁸ Ancak, Bayar'a göre bu yeminin tek amacı, 1950 seçimlerinin akıbetinin 1946 yılındaki gibi olmaması ve egemenlik hakkının korunmasıydı.¹⁹

CHP, söz verdiği uygulamaları hayata geçirmek için; 10 il merkezinde din eğitimi için kurslar açmış, İlahiyat Fakültesi kurmuş, Türk büyüklerine ait 19 türbeyi açmıştır. Bunun yanı sıra ilkokullarda din dersinin seçmeli olarak okunması gibi önemli adımlar atmıştır.²⁰ Bu uygulamalar, Temmuz Beyannamesi'yle başlayan parti anlayışındaki liberalleşmenin yanında kamuoyunun dikkate alındığının da göstergesidir. CHP'nin seçimler öncesi son hamlesi ise muhalefetin demokrasi önündeki en büyük engel olarak gördüğü seçim kanunu değiştirmek olmuştur. (16 Şubat 1950) Seçim kanunu, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) oluşturulmasını ve seçimlerle ilgili şikâyet durumunda bu kuruma araştırma ve inceleme yetkisi veriyordu. Buna göre artık seçimler, hakim teminatında olacak, "açık oy", "gizli sayım" usulüne ve çoğunluk esasına göre yapılacaktır. Kanunun 1946'da yaşananların tekrar etmemesi için oyların saklanması, sonucun hemen açıklanması gibi birçok yenilik getirdiği görülür.²¹ Diğer yandan dönemin liberal havasını yansıtan bir gelişme olarak devlet radyosunun parti propagandalarında kullanılmasına izin verilmesi,

¹⁶ Eraslan,2007: 542-544

¹⁷ Karpat 2010: 319

¹⁸ Turan 1999 /I: 266-268

¹⁹ Bayar,1969: 98-99

²⁰ Nal 2005:140-141

²¹ Olgun 2008: 3484-3485 Ayrıca bkz. Cumhuriyet, 24 Ocak 1950

seçimlerin daha özgür ve eşitlikçi bir ortamda yapılmasına ortam hazırlayacak bir adımdır.²²

1950 seçimleri yaklaşırken partilerin yayınladıkları seçim beyannameleri gelinen süreçte Türk demokrasisinin kat ettiği yolu göstermesi bakımından önemlidir. CHP'nin 27 Nisan 1950'de yayınladığı seçim beyannamesinde görüldüğü üzere parti, katı devrimci rejim anlayışı ve devrimlerin benimsenmesi için sertlik öngören uygulamalarından uzaklaşarak, oldukça liberalist bir evrim geçirmiştir. Nitekim beyannamede 6 umdenin parti programından sonra anayasadan da çıkarılmak istenmesi, yeni bir anayasa yapılması, ikinci bir meclis oluşturulması, seçim emniyetinin temini gibi vaatler, partideki değişimin göstergesidir.²³ Tüm yeniliğine rağmen CHP'nin beyannamesini “bir kandırmaca” olarak gören DP, 8 Mayıs 1950'de yayınladığı beyannamede önceliklerinin kişi hak ve hürriyetlerini yerleştirerek demokrasinin tesisine çalışmak olduğunu belirtmiştir.²⁴ 20 Temmuz 1948'de Fevzi Çakmak liderliğinde Kurulan Millet Partisi (MP) ise 8 Nisan 1950'de yayınladığı seçim beyannamesinde, parti liderlerinden Sadık Aldoğan'ın tutuklanmasından dolayı CHP iktidarını “diktatörlükle” suçlamış ve 1946 yılındaki baskı ve şiddetin devam ettiğini belirtmiştir. Siyasetçiler ve gazeteciler başta olmak üzere hükümeti eleştiren herkesin hapse girdiğini belirten MP, CHP iktidarını; “istibdat rejimi”, İnönü'yü de; “Sultan” olarak yorumlamıştır.²⁵

1950 seçim kampanyaları sırasında da birçok yerde bucak müdürü, jandarma ve tahsildarların, halka baskı yaparak CHP'ye oy vermeye zorladığı ve bazı seçmenlere oy karşılığında birçok vaatlerde bulunduğu iddiaları gazete manşetlerini²⁶ süslese de bu tür olayların sık olmadığı üstelik benzer iddiaların DP için de geçerli olduğu görülür.²⁷ Kampanyalar sırasında sık sık “diktatör” yakıştırmalarına maruz kalan İnönü; “Bir seçim zamanında her gün, memleketin en az otuz yerinde toplantılar yapılan bir diktatörlük ülkesi görülmüş müdür? Seçim zamanında diyar diyar dolaşarak kendini vatandaşlarına beğendirmeye çalışan diktatör işitilmiş midir?” diyerek kendini savunmuştur.²⁸

²² Cumhuriyet, 19 Ocak 1950

²³ Ulus, 28 Mayıs 1950; Cumhuriyet, 28 Mayıs 1950

²⁴ Atayakul 2007: 202–204

²⁵ Ayın Tarihi, Mayıs 1950: 61–68

²⁶ Milliyet, 5 Mayıs 1950; Cumhuriyet, 5 Şubat 1950; Vatan, 4 Mayıs 1950; Vakit, 10 Mayıs 1950

²⁷ Hürriyet, 27 Nisan 1950

²⁸ Zaman-Akşam Postası, 4 Mayıs 1950

1950 seçimleri, CHP için büyük bir sürpriz olmuştur. Zira halkın, “tecrübesiz bebekler”i iktidara getireceğini düşünmemişlerdir.²⁹ Ancak seçimlerde CHP’nin 69, DP’nin 408, milletvekili çıkarması herkesi şaşırtacaktı. Bazı gazeteler, seçim sonuçlarıyla ilgili “Fiili bir diktatörlük halkın vermiş olduğu oy pusulalarıyla sona ermiş bulunuyor” şeklinde manşet atarak seçimleri diktatörlük ve demokrasi mücadelesinde “demokrasinin zaferi” olarak nitelendirmiştir.³⁰ Ancak İnönü’ye göre CHP’nin seçimi kaybetme nedeni halkın “değişim” isteğinden başka bir şey değildir.³¹ Fikret Sılay’ın ifadesiyle “meleklerden kurulu bir parti bile” bu kadar uzun süre iktidarda kalamazdı.³²

II. Bölüm

2 Mayıs 1954 Seçimleri Demokrasi Söylemleri

1950 seçimlerinde iktidar olan DP, CHP’nin “ inkılabı ihanet” olarak gördüğü ve “seçimleri kaybetme pahasına” mücadele edeceğini söylediği Türkçe Ezan zorunluluğunu CHP’nin de desteğini alarak 16 Haziran 1950’de kaldırmayı başarmıştır. CHP’nin kanuna destek vermesi, partinin değişen konjonktüre ayak uydurduğunu ve kamuoyunu dikkate alarak devrimler konusundaki katı tutumundan vazgeçtiğini göstermektedir.³³

DP ile CHP arasındaki politik mücadelenin, CHP’nin mallarının hazineye devriyle daha da şiddetlendiği görülür. 1950 seçimleri öncesinde “devri sabık yaratmayacağız”³⁴ şeklinde sözler veren DP, 1951 ve 1953 yıllarında CHP’ye ait tüm, gayrimenkul, mal, para ve kıymetleri devlet hazinesine aktarmıştır. İnönü müsaderenin kendilerini “hırsız” durumuna düşürdüğünü belirtmiştir. İnönü, bu işin mahkemede değil; mecliste halledilmesi gerektiğini belirterek kanunu, “ vahim bir Anayasa ihlali”³⁵ olarak değerlendirmiştir. İnönü’ye göre DP, çok partili hayatı hazmedemeyen ve “partizanca ” hareket eden³⁶ bir parti olarak muhalefete tahammülsüzlüğünü gösteriyordu. Müsadere kanunlarıyla ilgili İnönü’nün hükümeti eleştiren tavrı, iktidar yanlısı basında; “dünün zalimi,

²⁹ Karpat 2010: 240

³⁰ Kudret, 19 Mayıs 1950

³¹ Özel 1988: 149

³² Olgun, 2008: 3497

³³ Karpat 2010: 146

³⁴ Zafer, 10 Mart 1950

³⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 6 Ağustos 1951: 582-584

³⁶ BCA.030.01./ 43.253.5

bu gün mazlum kisvesiyle milletten merhamet dilenmekte”³⁷ yorumlarına neden olmuştur. Menderes ise CHP’nin muazzam serveti hakkında tafsilat vererek³⁸ asıl “zorba” ve “diktatör”ün CHP’nin kendisi olduğunu belirtmiş, yaptıklarının sadece halkın gasp edilmiş mallarının halkın rızası doğrultusunda, adalet adına alınması olduğunu söylemiştir.³⁹

“Demokrasi” ve “diktatörlük” kapsamında ele alınan propaganda konuşmalarının 13 Haziran 1952 tarihli Basın Kanunu’yla daha da şiddetlendiği görülmür. Kanuna göre, devlet memurlarına verilen yıllık ücretli izin hakkı gazetecilere de tanınmıştır. Yasa, gazetecilerin işverenle bir sözleşme yapmasını şart koşarak gazeteciye işverene karşı da korumuş oluyordu. Diğer taraftan, gazete çıkarmak için izin alma şartının kaldırılması, basın suçlarının Toplu Basın Mahkemeleri’nde yargılanması, basın için bir güvence niteliği anlamına geliyordu. Ancak gazetecilerin ve sorumlu müdürlerin gazetede çıkan yazılarla ilgili cezai sorumluluk taşımaları, buna karşın patronların ceza sorumluluğu taşımaması en çok tartışılan konular arasındadır. Kanunun yazarları patronlara karşı koruması, sendika hakkı, kıdem tazminatı, iş sözleşmesi gibi son derece önemli ayrıcalıklar sağlaması, bazı yazarlara göre daha önce yüksek mevkilere yükselmek için bir “atlama taşı vazifesi” gören gazeteciliği gerçek bir meslek haline getirmiştir.⁴⁰

MP’nin , 27 Ocak 1954’te “ din , mezhep ve tarikat esaslarına dayanan ve gayesini saklayan dernekler durumunda bulunduğu”⁴¹iddiasıyla tamamen kapatılmasının Demokrat Parti’nin “ diktatör” olduğu yönündeki eleştirileri arttırdığı görülmektedir.⁴² Esas şiddetli eleştiriler ise 1953 ve 1954 yılında Basın Kanunu’nda yapılan değişikliklerle meydana gelecekti. 1953 Temmuzunda hükümet, sıfat ve hizmetlerinden dolayı bakanlara yapılan hakaretin önüne geçmek için, savcılara şikayet olmaksızın dava açma yetkisi vermiştir. Asıl tartışma ise 9 Mart 1954’teki kanunla “namus, şeref veya haysiyete, tecavüz edilmesi, itibar kırıcı yayın yapılması, özel veya aile durumunun rıza alınmadan teşhiri” gibi durumlar için büyük cezalar öngörmesiyle başladı. Üstelik bu yayınlarda basına “ispat hakkı” tanınmaması, basın hürriyetinin sona erdiği

³⁷ Yeni Politika, 25 Aralık 1953

³⁸ CHP’nin hiç bir partide olmayan muazzam serveti için bkz. Zafer, 25 Nisan 1954

³⁹ Milliyet, 26 Nisan 1954

⁴⁰ Kaya 2010: 93–94

⁴¹ Cumhuriyet, 28 Ocak 1954; Dünya, 28 Ocak 1954

⁴² Yılmaz, Yeni Ulus, 9 Mayıs 1954: 1,3

şeklinde yorumlara sebep olmuştur.⁴³ Bazı yazarlara göre hükümet elindeki “kanuni sopa” ile her şeye müdahale ediyordu. Menderes, kanunun “ basın hürriyetini engellediği” yönündeki eleştirileri kabul etmeyerek basın özgürlüğünün “vatandaşlara sövme sayma hürriyeti” olmadığını belirtmiştir.⁴⁴ Menderes, CHP döneminde hava raporlarının, deniz kazalarının bile neşredilmesine izin verilmediğini⁴⁵, CHP’nin iktidardayken saltanat sürdüğünü, oysa kendilerinin iktidarı ancak hizmet için istediklerini belirtmiştir.⁴⁶ Diktatörlük yakıştırmalarına ise şöyle karşılık vermiştir:

“...Bir zamanlar demokratik rejimin memlekette yerleşmesini türlü politika oyunları, tehdit, cebir ve tazyikleriyle hatta 946 seçimleri gibi görülmemiş siyasi zorbalık tatbikatıyla önlemeye çalışanların, iktidardan düşer düşmez aşırı ve müfrit hürriyet taraftarı kesilmiş olmalarını başka bir izaha bağlayabilmek imkansız görünüyor.”⁴⁷

DP Üsküdar İlçe Başkanı İbrahim Sevel ise İnönü’nün, “hukuk” kelimesini senelerce ayaklar altına alarak çiğnemesine rağmen şimdi hak ve hürriyetten bahsetmesini eleştiriyor ve CHP iktidara geldiği takdirde yine 25 sene sürecek bir diktatörlük kuracağını, bu sebeple demokrasinin tesisi için CHP’nin asla iktidara gelmemesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁸

Demokrat Parti Haysiyet Divanı ve Şehir Meclisi üyesi Sabri Taşkın ise CHP’lilerin sürekli demokrasiden ve adaletten bahsetmelerini eleştirerek şöyle demiştir:

“...Sultanların zamanındaki istibdada rahmet okutacak bir müstebit ruhu ile çeşitli hürriyet prensiplerinin üzerinden silindirle geçenler, hürriyet kelimesini bir kerecik ağızlarına alıp (ne oluyoruz) diyenlere milliyetsizlik ve komünistlik damgası vuranlar 27 sene bu memleketi ve bu milleti bin bir azap ve ıstırap içinde inim inim inleyenler; beyninin her zerresini kin ve intikam hırsı bürümüş Şefleriyle, şanlı hürriyet kahramanı Erim’ler ile tezvîr ve memleket ve milletimizin ali menfaatleri aleyhine de olsa harice fitne kusan meşhur Genel sekreter ansiklopedi ve petrol mütehassısı Gülek’ler ile ocaklarla bucaklarda, kahve köşelerinde birer avuç insan önünde “demokrasi elden gidiyor” diye feryat ediyor” bunların menfaat, sadaret ve mevki hırsı nüfuz ticareti ile

⁴³ Yıldız 1997: 492

⁴⁴ Kaya 2010: 98-100

⁴⁵ Sükan 1991: 145-146

⁴⁶ Akın, 5 Ekim 1952

⁴⁷ Milliyet, 25 Mayıs 1954: 3

⁴⁸ Yeni Politika, 15 Mart 1954

*yandıklarının, mazkirli mazisini unutmuş bir kurt gibi istikbale ümitle bakmaktadırlar.*⁴⁹

İnönü'nün iktidar partisinin diktatörlüğe gittiği yönündeki eleştirilerine, DP'li başka bir hatip ise “Bizim söz hürriyetimiz öyle bir hale geldi ki, eski bir diktatör çıkıp bize demokrasi dersi veriyor.”⁵⁰ şeklinde cevap vermiştir. CHP'liler ise DP'nin artık “partizan idare” ile devleti yönetmeye çalıştığını belirterek “siyaset partizanlığı, güzel vatani cehenneme çevirmek için en menhus derttir.” demiş ve partizan idarenin demokrasinin önündeki en büyük engellerden biri olduğuna işaret etmiştir.⁵¹

İktidar partisinin 1954 seçimleri öncesi kullandığı en büyük propaganda söylemi, yapılan icraatlarla ülkenin ekonomik anlamda büyük bir gelişme kaydedeceği ve çok yakında “küçük bir Amerika”⁵² olacağı yönündeydi. Demokrat Parti, büyük yatırımlar için ülkedeki yerli sermayenin yetersiz olduğunu bildiğinden 18 Ocak 1954'te “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu”nu 7 Martta ise Petrol Kanunu'nu çıkartmıştır.⁵³ Menderes, “bu memlekette biz kendi yağımızla kavrulacağız” diyenlerin çeyrek asır bin türlü ıstıraplar içinde milleti kavurduklarını ifade etmiştir.⁵⁴ Bayar ise “Memleket Büyük eserlere kavuşuyor”⁵⁵ diyerek “hayat pahalılığı” konusundaki eleştirilerin yersiz olduğunu iddia etmiştir. Gerçekten de bu dönemde Samsun, Haydar Paşa, ve Mersin limanlarının temelini atılması⁵⁶ Ankara'da fişek, Konya'da şeker, Afyon'da çimento fabrikalarının açılması⁵⁷ gibi icraatların gerçekleştirilmesi, hatta Çanakkale anıtının ve Boğaz köprüsü inşaatının yapılacağı vaatleri⁵⁸ ekonomideki canlılığa bir işarettir. Ancak bu hamlelerin dışa bağımlılığı arttırdığı ve gelecekteki ekonomik sıkıntılara neden olduğu da söylenebilir.⁵⁹

⁴⁹ Yeni Politika , 20 Ekim 1953: 1,4

⁵⁰ Cumhuriyet, 4 Ocak 1954

⁵¹ Akşam, 10 Nisan 1954

⁵² Milliyet, 21 Nisan 1954

⁵³ Batyal 2007: 554–555

⁵⁴ Milliyet, 23 Nisan 1954

⁵⁵ Türk Sesi, 5 Nisan 1954

⁵⁶ Vatan, 19 Nisan 1954; Cumhuriyet, 4 Nisan 1954, (Vatan, 26 Nisan 1954)

⁵⁷ Zafer, 10 Nisan 1954; Zafer, 18 Nisan 1954 Bu dönemdeki icraatlar hakkında ayrıntılı veriler için bkz. Vedat Eldem, Forum, 27 Nisan 1954:13-14

⁵⁸ Vakit, 17 Nisan 1954

⁵⁹ Baytal, 2007: 561

Sonuç olarak, 2 Mayıs 1954 seçimlerinde DP, halkın büyük teveccühünü alarak 503 sandalye kazanmıştır. CHP'nin 31, CMP'nin 5 vekil çıkarabilmeleri bu teveccühün göstergesi olsa gerektir.⁶⁰

III. Bölüm

27 Ekim 1957 Seçimleri Demokrasi Söylemleri

1954 seçimlerinden kısa süre sonra DP'nin Kırşehir'i ilçe yapması ve yeni bir seçim kanunu çıkarması (30 Haziran 1954) DP'nin diktatör olduğu yönündeki eleştirilerin doruk noktasına ulaşmasına neden olacaktır. Yücel, bu kanunlardan sonra DP'nin bir anda "1946'nın CHP'si" haline döndüğünü belirtmiştir.⁶¹ Kırşehir'in yanı sıra Nevşehir adıyla yeni bir ilçenin oluşturulması ve Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne (CMP) oy veren Kırşehir ilçelerinin Nevşehir'e devredilmesi, iktidar partisinin muhalefeti cezalandırma taktiklerinden biri olarak görülmüştür. Karara karşı çıkan CMP milletvekili Osman Bölükbaşı ,Kırşehir'in tarihten bu yana büyük bir yer olduğunu belirten uzun bir konuşma yapmış ve iktidarın kin ve hırsıyla bir cezalandırma metodu uyguladığını iddia etmiştir.⁶² İktidara göre ise kanun, sadece Nevşehir kazasının çok gelişmesi sebebiyle çıkarılmıştı.⁶³

İçişleri Bakanı Namık Gedik bu kararın, muhalefetin iddia ettiği gibi seçimlerden sonra bir hesaplaşma amacıyla değil; seçimlerden çok önceleri Nevşehirliilerin talepleri üzerine ele alındığını ve Adıyaman kanunu çıktıktan sonra meclise gönderildiğini söylemiştir. 50 – 60 bin nüfuslu kazalar dururken Kırşehir'in il olmasının diğer yerlere haksızlık olduğunu belirten Gedik, nüfusu 14 bin civarında olan bir yerin il olamayacağını belirtmekteydi.⁶⁴ DP'nin aldığı bu kararın "gerry mander" olarak tarif edilen bir tür hileli taksim yöntemi olduğu söylenebilir. Zira Kırşehir'in 1957 seçimleri yaklaşırken (10 Haziran)

⁶⁰ Bayur, DP'nin bu seçimlerde oyunu arttırmasını özellikle köylünün oylarına bağlar. Ona göre hükümet dairelerinde köylülerin işleri çabucak görülmekte, karakollarda dayak atma usulü gibi uygulamalar kalkmış olup bu tür muamelede bulunanlar cezalandırılmaktadır. Öte yandan artık köylüler ofis kuyruklarında sıra beklemekten kurtulmuş olup hasatları evlerinden alınmaktadır. İnşaatına başlanan büyük yollar, hammaddesi tarım ürünü olan fabrikalar ve limanlar DP'nin oyunu arttırmasında önemli rol oynamıştır. Hikmet Bayur, Akis, 15 Mayıs 1954: 5

⁶¹ Yücel 2001: 108

⁶² TBMM Zabıt Cerideleri, 30 Haziran 1954: 345-346

⁶³ Cumhuriyet, 30 Haziran 1954

⁶⁴ Zafer, 1 Temmuz 1954

yeniden il yapılması⁶⁵ üstelik daha önce CMP'ye oy veren ilçelerin Nevşehir'de kalacak şekilde taksim edilmesi⁶⁶ bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki bu yöntemi ilk kullanan DP değildi. CHP, bu tarihten çok öncesinde, 1930 Belediye seçimlerinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'na oy veren Silifke'yi il merkeziyken ilçe haline getirmiştir.⁶⁷

İktidar partisi Kırşehir Kanunu'yla aynı gün Seçim Kanunu'nu da değiştirdi. Kanun, hükümete 25 yılını dolduran Yargıtay, Danıştay ve üniversite profesörleri re'sen emekliye sevk etme yetkisi vermekle kalmıyor aynı zamanda görevi ne olursa olsun tüm memurları altı aylık bekletme döneminden sonra işten atabilme yetkisi tanıyordu. Üstelik bu işlemlere adli itiraz yolu da kapalıydı.⁶⁸ Eraslan'a göre hükümet, bu hamleyle, aydın desteğinden sonra entellektüel desteğini de kaybetmiştir.⁶⁹ Asıl tartışma yaratan konu ise, bir partiden istifa eden, kişinin başka bir partiden veya bağımsız olarak aday olabilmesi için istifasının üzerinden en az 6 ay geçmesi şartıydı. Bu kararın, özellikle partiden yeni ayrılan Köprülü gibi güçlü isimlere karşı alınmış bir önlem olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁰ Ancak Menderese göre bu kanun, “gayriahlaki” olan bir yöntemin önüne geçerek “siyaset sahtekarlığı”na mani olacaktı.⁷¹ Ayrıca kanunun karma listeye ve herhangi bir şekilde çoğaltılmış pusulalara izin vermemesi⁷² muhalefetin birleşme çabalarını engellemeye yönelik atılmış önemli bir adımdır.⁷³ Diğer taraftan zaman kaybına neden olduğu gerekçesiyle “soru- yanıt süresini”n haftadan 1 saate indirilmesi, önergeyle ilgili bakana isterse devlet menfaati gereği cevap vermeme hakkı tanınması, dokunulmazlıkların sınırının daraltılması, kürsüdeki konuşmalar nedeniyle milletvekillerini ” oturumda çıkarma, maaş kesimi” ve edebe aykırı sözlerin meclis tutanaklarından çıkarılması gibi teklifler sebebiyle muhalefet, kanunu “bürokrasiyi parti denetimine almak” olarak nitelendirmiştir.⁷⁴ Kanunun getirdiği diğer bir yenilik ise radyonun seçim kampanyalarında tüm partilere

⁶⁵ Cumhuriyet, 4 Mart 1957

⁶⁶ Cumhuriyet, 22 Haziran 1957

⁶⁷ Karpat 2010:152-153

⁶⁸ Özçelik 2010: 179

⁶⁹ Eraslan 2007: 561

⁷⁰ Yücel, 2001: 124

⁷¹ Özçelik 2010: 180

⁷² Zafer, 1 Temmuz 1954; Dünya, 16 Ekim 1957

⁷³ Milliyet, 11 Eylül 1957

⁷⁴ Eraslan 2007: 561

kapatılmasıydı. Ancak kanuna göre iktidar partisi, “ hükümet icraatları” kapsamında konuşma yapabilecekti.⁷⁵

1957 seçimlerinin muhalefet için en büyük propaganda mevzusu; hayat pahalılığı, karaborsa gibi ekonomik sıkıntılardı. İnönü 12 sene geçmesine rağmen DP'nin hala demokrasiyi tesis edemediğini ve ekonomiyi düzeltmediğini vurgulayarak hükümeti plansızlıkla suçluyordu.⁷⁶ Hükümetin bu ekonomik çıkmazdan, muhalefet yıllarındayken eleştirdiği CHP iktidarının spekülasyonları ve karaborsayı önlemek için sert yaptırımları ön gören kanunlara sarıldığı görülmektedir. Nitekim 6 Haziran 1956'da Milli Korunma Kanunu'nu tekrar yürürlüğe koyan hükümet ekonomiyle ilgili sert tedbirler almak zorunda kalmıştır. Fabrika, yol, köprü, kanalizasyon ve baraj gibi büyük sermaye gerektiren yatırımlar yüzünden devlet sermaye sıkıntısı çekmekteydi. Üstelik beklenen dış yardım ve kredilerin alınamaması, iklim şartlarının kötü gitmesi bunun sonucunda üretimin düşmesi ve fiyatların artması, hükümeti sadece ekonomik alanda değil; her alanda sert tedbirler almaya zorlamıştır.⁷⁷

6/7 Eylül Olayları gibi sorunların patlak vermesiyle daha da sertleşen iktidar, 1956 yılında yeni bir basın kanunu çıkardı. Kanuna göre, gazetede müdür veya muhabir olabilmek için en az lise mezunu olmak, 6 aydan fazla hapis cezasına çarptırılmamak gibi şartlar getirildi. Yanıt ve düzeltme yazılarının yayınlanması, gizlilik kararı verilen her türlü kanun, nizamname veya resmi teşekküllerce ittihaz olunun karar gereğince, gizli yapılan toplantılardaki görüşmelerin, alınan kararların ya da gizli soruşturmaların aşamalarının ve yargı mercilerinin görüşmelerinin yayımlanması yasaklanıyordu. Ayrıca "memleket ahlakını, aile nizamını bozacak veya cürüm işlemeye teşvik veya tahrik edecek şekilde heyecan uyandıracak tafsilat ile hakiki veya hayali vakıaları hikaye veya tasvir veya tersim edenler"e büyük cezalar öngörüyordu. Gazetecilerin koruyucu kalkanı olan, sanıkların mahkûmiyetleri kesinleşmeden tutuklanmalarını engelleyen 39. madde hükmü de kaldırılmıştı. Ayrıca imzasız yazıların sahibi sorulduğunda, gazete, imza sahibini 24 saat içinde savcıya bildirmek zorundaydı. Kanunun, gazeteciye haber yapacak alan bırakmadığı gibi en ufak bir yazıdan dolayı kolaylıkla, gazeteciye cezaya çarptırarak mahiyette olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hürriyet Partisi (HP) 'nden Turan Güneş, Cumhuriyetçi Millet Partisi

⁷⁵TBMM Zabıt Cerideleri 30 Haziran 1954: 311-317

⁷⁶BCA.030.01/43.254.11

⁷⁷Batyal 2007: 561

(CMP)'nden Osman Bölükbaşı gibi isimler bu sebeple tasarımı sert bir dille eleştirmiştir. Güneş, " İngiltere'de kamu çıkarı açısından gazetecilere "hakaret hakkı" bile tanındığını, özel yaşamın da "ispat hakkı" dışında bırakılmadığını ve her durumda kamu çıkarının esas alındığını belirterek her iki yasanın da anayasaya aykırı olduğunu belirtmiş ve "Bunlar şiddet kanunlarıdır. İktidar bir polis devleti olma yolundadır" ⁷⁸ demiştir. Fuat Arna'ya göre ise iktidar, bir " diktatör"lük kurma hevesindeydi. ⁷⁹ Menderes, bu kanunun diktatörlük yolunda atılmış bir adım olduğu yönündeki eleştirilere şöyle karşılık vermiştir:

...Bütün gayemiz, namus ve haysiyet hususunda hiçbir hassasiyet göstermeyen, şeref ve haysiyetlere karşı çok mübalâtsiz davrananların, bir de siyasi ihtiraslarla gözleri karardıktan sonra, bütün bir topluluğa, bütün Demokrat Parti topluluğuna envaiçeşit ağır ithamlar altında "haysiyetsizlik, namuzsuzluk, şerefsizlik" ithamlarını altındabulundurulmalarının, matbuat hürriyeti cümlesinden olduğunu kabul etmemektir" ...Neşir hürriyetinin kötüye kullanılmasına mani olmak hususunda lüzumlu ve zaruri hükümleri vazederken demokratik rejimin temel şartı olduğuna asla tereddüdümüz bulunmayan matbuat hürriyetini gölgelendirecek bir hududa gitme kimsenin aklından geçmez. ⁸⁰

İktidarın basını kontrol altına alma taktiğinin sadece cezalandırmak suretiyle olmadığını belirtelim. Nitekim 1951 yılından beri birçok düzenleme yaparak basına kredi ve arsa sağlama, kat çıkmaya izin verme, resmi ilan verme, kâğıt tahsisi, gibi yöntemlerin kullanıldığı gözükmektedir. Bir nevi ödüllendirme yöntemi olarak adlandırabileceğimiz bu yöntemler sayesinde iktidar, basını istediği gibi yönlendirme imkânına kavuşmuştur. Ayrımcı uygulamaları sebebiyle "besleme basın" yarattığı şeklinde eleştiriye maruz kalan hükümet, Ulus gibi CHP yanlısı basına neredeyse hiç ilan vermezken Zafer, Türk Sesi, Son Havadis, gibi gazetelerin, ilanlardan aslan payını almalarını sağlamıştır. ⁸¹

28 Haziran 1956'da hükümetin, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nu çıkararak siyasi partiler üzerindeki baskıyı iyice arttırdığı görülmektedir. Kanun, siyasi partilerin sadece "seçim dönemi" olarak belirlenen 45 günlük zaman dışında açık hava toplantıları yapmasını yasaklıyordu. Kapalı

⁷⁸ Yıldız, 1997: 495

⁷⁹ Vakıf, 6 Kasım 1957

⁸⁰ Özçelik 2010: 178

⁸¹ Yıldız 1997: 496-498

salonlar içinde yapılan toplantılar 48 saat önceden yörenin en büyük mülki amirinden izin alınarak yapılacaktı. İzin alınmadan gösteri yapılması durumunda kolluk kuvvetlerine “ hedef göstermeksizin ateş açma” yetkisi bile verilmiştir. Menderes’e göre en ileri demokrasilerde bile hükümeti bu kadar eleştiren ve milleti tahrik eden gösteriler yapılmıyordu. Tıpkı basın gibi bunlar da kötüye kullanılıyordu. Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bundan böyle, köşede bucakta insanların şeref ve haysiyetleriyle oynayanlar ve devlet otoritesini mütemadiyen ayaklar altında çiğneyenler korkacaktı.⁸² Gülek’in Karadeniz’e giderken bir basın toplantısı düzenlendiği için kanun kapsamında 1 yıl hapse çarptırılması, karar Yargıtay’dan döndüğü sırada “ esnafın elini sıkıp gösteri yaptığı savıyla tekrar 6 ay hapse mahkum edilmesi kanunun, muhalifleri susturmaya yönelik bir hareket olduğu yönündeki iddiaları kuvvetlendirmektedir.”⁸³

İktidarın muhalefeti takmaz tavırları parti içinde de muhalefete sebep oluyordu. Nitekim partinin kurucularından Fuat Köprülü partiden istifa etmekle kalmamış “ demokrasiye inanan bütün vatandaşların” bütün ayrılıklarını bırakarak Menderes’i devirmek için işbirliği yapmalarının bir “ vatan borcu” olduğunu ifade etmişti. Bu çağrılara uyan partiler birleşme kararları almışlarsa da gerek kendi aralarındaki anlaşmazlıklar gerekse hükümetin seçim kanunundaki değişiklikleri buna mani olmuştur.⁸⁴ İnönü, “ sizi ben bile kurtaramam”⁸⁵ diyerek DP’nin diktatörlük yolundaki adımlarının ileride başına büyük işler açacağını belirtmiştir. İnönü , iktidara geldiklerinde DP’nin yaptığı tüm “anti-demokratik” kanunları kaldıracığını vaat etmiştir.⁸⁶

Basından sonra işçi sendikalarının da kapatılması⁸⁷ ve tutuklamaların artması sert tartışmalara neden olmuştur.⁸⁸Turan’a göre DP, bu uygulamalarla “küçük diktatörlüğe” doğru yol almıştır.⁸⁹ Cemil Sait Barlas, “ iktidara bir diktatörün oturmasına razı değiliz.”⁹⁰ derken; İnönü, DP’nin “Tek Parti Sistemi”ne dönmek istediğini⁹¹ ve “ acınacak ” halde olduklarını belirterek,

⁸² Özçelik 2010 : 182

⁸³ Turan, 1999/I: 113

⁸⁴ Tan, 8 Nisan 1957

⁸⁵ İkdam- Gece Postası, 19 Ekim 1957

⁸⁶ BCA. 030.01. 43.254.17

⁸⁷ Cumhuriyet, 8 Mayıs, 1957

⁸⁸ Tercüman, 2 Ocak 1958

⁸⁹ Turan 1999/I: 114

⁹⁰ Yeni Sabah,16 Ekim 1957

⁹¹ Yeni Sabah, 14 Ekim 1957

halkın seçimlerde gereken dersi vereceğini ifade etmiştir.⁹² Günaltay'ın “şimdi karşımızda demokrasi postuna bürünmüş bir parti var!” sözlerine karşılık, iktidar yanlısı basın, bu sözleri “siz demokraside post mu bıraktınız?” diyerek eleştirmiştir. Diktatörlüğün CHP dönemlerinde kaldığı, ifade edilen yazıda, “demokrasie ihanet edenlerin bizzat CHP” olduğu belirtilmiştir.⁹³ Menderes ise kendileriyle ilgili tüm eleştirilere bunları söyleyenlerin geçmişte yaptıklarına bakmak lazım geldiğini ifadeyle şöyle demiştir:

*Ömrünün hiç bir devrinde, bir tek gün dahi vatandaşın serbest reyî ile idare başına gelmemiş olan ve ilk serbest seçim yapıldığı gün de işbaşından derhal uzaklaştırılan İsmet Paşa, o zaman milletin iflasa mahkum ettiği kadrosu ile bu gün tekrar karşımızdadır... Demokrat Parti sizlere, refah, saadet, hürriyet, huzur ve nizam vaat etmektedir.*⁹⁴

Hürriyet Partisi'nin de seçimler sırasında DP'yi diktatörlükle itham ettiği görülür. Nitekim “Adı Demokrat; Bayrağı istibdat, korkusu hakikat, sonu milletten tokat”⁹⁵ şeklindeki afişler demokrasi söylemleri açısından bir propaganda aracıydı. Genel Başkan Karaosmanoğlu ise “Aziz Türk milleti! sana demokrasi ve hürriyet nizamı vaat ettiği için iş başına getirdiğin D.Parti artık demokrasinin ve teşriî murakebenin tam inkarcısı olarak karşındadır.” diyerek milletin iradesiyle iktidar olan DP'nin sözünde durmadığını belirtiyordu. Aydın Yalçın ise DP'nin tekrar iktidar olması halinde tüm hürriyetlerin ortadan kalkacağını muhalefetin biteceğini belirtmiştir.⁹⁶ HP, seçim beyannamesinde, DP'nin “anti-demokratik” kanunlarını kaldırmak için her türlü tedbirin alınarak demokrasinin tesisine çalışılacağı belirtilmiş ve beyanname “Hürriyet Andı” ile son bulmuştur. Bu and şu şekildedir:

*Biz Hürriye Partililer, demokrasi ve hürriyet rejimine sadık kalacağımıza insan haklarına ve demokratik müesseselere tam saygı göstereceğimize vatandaşlar arasında parti farkı gözetmiyerek memleket ve millet menfaatlerini parti menfaatlerinden üstün tutacağımıza iktidarı muhafaza için hürriyetleri tahdit ve tahrip yollarına asla sapsamayacağımıza tarih ve büyük Türk Milleti önünde and içeriz.*⁹⁷

⁹² Hürriyet, 29 Ekim 1957

⁹³ Havadis, 2 Ekim 1957 Gazetenin 1 Kasım tarihlinüşhasında ise İnönü için; “Eskimiş diktatör yine diktatörlük peşinde” şeklinde manşet atılmıştır. Bkz. Havadis, 1 Kasım 1957,

⁹⁴ Zafer: 16 Ekim 1957, s.1

⁹⁵ Dünya, 11 Ekim 1957

⁹⁶ Dünya, 10 Ekim 1957

⁹⁷ Dünya, 19 Ekim 1957

Ekim ayında yapılan seçimler, muhalefetin eleştirilerinde haklı olduğunu ortaya koymuştur. Öyle ki DP seçimlerden büyük yara alarak çıkmıştır. Seçim sonuçları DP'nin büyük kan kaybettiğini ortaya koydu. Nitekim seçimlerde oy oranı düşen DP, seçim sistemine rağmen 424 vekil çıkarırken CHP de oyunu arttırarak 178 sandalye kazanmıştır. Muhaliflerin toplam oyu ise DP'nin oylarından fazla olmuştur.⁹⁸

Sonuç

CHP, 1946 yılında dünyaya ayak uydurmuş ve katı rejim anlayışından kurtularak demokratikleşme yolunda önemli adımlar atmıştır. Nitekim DP'nin kurulmasına imkan tanınması, başta olmak üzere CHP, o döneme kadar görülmemiş reformlara imza atmıştır. Demokrat Parti'nin kurulmasıyla birlikte Türkiye'deki demokrasi mücadelesinin büyük bir ivme kazandığı görülmektedir. Zira CHP'nin 1946 öncesinden kalan birçok uygulaması gerçekten halkta büyük sıkıntılar yaratmıştır.⁹⁹ DP'nin güçlü muhalefetine CHP'yi birçok reforma imza atmada itici bir rolü olduğu anlaşılmaktadır. Ancak CHP'nin yaptığı reformları sadece bu muhalefete atfetmek haksızlık olur. Zira bu reformlarda dış etkenlerin yanı sıra “ kamuoyu” bilincinin artmasının da büyük etkisi vardır.

CHP'nin 1946 seçimlerinde “Hassolar, Memmolar, baldırı çıplaklar, kasketliler, sarı çizmeliler” gibi lakaplarla küçümsediği sıradan halk¹⁰⁰ lüks jiplerinden inmeyen CHP yerine en ücra köylere kadar giderek demokrasi vaadeden “tecrübesiz bebekler”i 1950'de iktidara taşımıştır. Demokrasi söylemlerinin DP'nin iktidar olmasında büyük rol oynadığı aşikârdır. Zira geçmişte yaşananların halkın zihinlerinde taze kaldığı ve halkın CHP'ye ders vermek istediği görülür.¹⁰¹ İktidara geldikten sonra ise muhalefet yıllarında verdiği birçok sözü unutan DP, demokrasi taleplerinde bulunanlara da karşı çıkmıştır. Parti, sadece muhalefet partilerini değil; basın başta olmak üzere, üniversite hocaları, memur ve aydınları da sürgün etme, hapse atma, gibi

⁹⁸ TÜİK 2008: 10 Muhaliflerin toplam oy miktarı DP'den daha fazla olmasına rağmen meclise gönderdiği vekil sayısının sadece 186 olması çoğunluk sisteminin dezavantajlarını ortaya koymaktadır.

⁹⁹ Karpat, 2010: 208 vd.

¹⁰⁰ Yeni Politika, 10 Ekim 1953; Hürriyet, 9 Mayıs 1950

¹⁰¹ Cumhuriyet, 7 Nisan 1954

yollarla¹⁰² cezalandırarak demokrasiden keskin bir dönüş sergilemiştir. Ancak 1954 yılına kadar yapılan ekonomik icraatların büyüklüğü ve halkın görece ekonomik refaha kavuşması, diğer yandan CHP döneminde halk üzerinde bir baskı unsuru haline gelen anti-demokratik uygulamaların kaldırılması, diğer yandan CHP'nin halkta yarattığı korku ve bıkkınlık DP'ye ikinci defa iktidar olma şansı verdi.

İktidarın en güçlü olduğu ekonominin 1955 yılından itibaren çeşitli nedenlerle kötü gitmesi ve CHP döneminde olduğu gibi ürün fiyatlarının artması ve karaborsacılığın başlaması, hükümeti muhalefet yıllarında eleştirdiği Milli Korunma Kanunu gibi sert önlemleri tekrar almak zorunda bıraktı. Hükümetin en büyük kozu olan ekonominin bu durumu muhaliflerin daha sert söylemlerine sebep olmuştur. Hükümet ise bu eleştiriler karşısında çok daha sert tedbirler alma yoluna başvurmuştur. İktidar, elindeki “kanuni sopa” ile muhalefeti dize getirmeye çalışmıştır. İktidar partisinin antidemokratik ve “partizan idare” uygulamaları muhalef partilerinin iktidar karşısında birlikte hareket etmeye zorlamıştır. Ancak seçim kanunu başta olmak üzere çıkardığı kanunlarla muhalif partileri engelleyen hükümet, muhalif basına karşı da çeşitli susturma yöntemleri uygulamıştır. Hükümetin hak ve hürriyetlerle ilgili taleplere verdiği cevap, bu taleplerin hak ve hürriyetlerle ilgisi olmadığı veyahut bu hakkın başkalarının hakkının gaspedilmesinde bir araç olarak kullanılmak istendiği için kabul edilemeyeceği şeklindeydi.

Sonuç olarak 1950 seçimleri öncesinde CHP'yi diktatör olmakla suçlayan DP, artık aynı eleştirilere muhatap olmuştur. Demokrasi mücadelesi için yola çıkan bir partinin 1957 seçimleri yaklaşırken garip bir şekilde “diktatörlüğe ve Tek Parti sistemine” gittiği yönünde eleştirilerin doruğa ulaştığı görülür. 1957 seçimlerinde iktidarı kaybetmese de oy oranında büyük düşüş yaşayan iktidar, seçim sistemi sayesinde yine de büyük bir temsil oranı kazanmıştır. Böylece seçimlerde büyük yara alarak kan kaybeden iktidar, seçimleri kazanmış; ancak “demokrasi kahramanı” olma iddiasını yitirmiştir.

¹⁰² BCA. 030.01./68.430.12

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü

BCA. 030.01/ 43.253.5 (10.09.1951)

BCA. 030.01/ 43.254.11 (11 .3.1957)

BCA. 030.01/68.430.12 (01.08.1957)

BCA. 030.01/43.254 (06.11.1957)

T.B.M.M. Tutanak Defterleri (06.08.1951) Dönem IX. Cilt 9. Oturum
1.

T.B.M.M. Zabıt Cerideleri (30.06.1954) Dönem X. Cilt I. Birleşim
XV.

Kitap, Makale ve Tezler

AĞAOĞLU, Samet; *Demokrat Parti ve İşçi Mes'eleleri*, **Zafer**, 23 Ocak
1950.

ATAYAKUL, Fatma Alev, **Türkiye’de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)**, Basılmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul-2007.

BAYAR,Celal; **Başvekilim Adnan Menderes**, Derleyen İsmet Bozdağ,
Baha Matbaacılık, İstanbul-1969.

BAYTAL , Yaşar; *Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)*, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S :40, Kasım 2007.

BAYUR, Yusuf Hikmet ; “ 1954 Genel Seçimleri Üzerinde Düşünceler”, **Akis**, 15 Mayıs 1954, s.5

BELGİL, Vehbi; “Siyasi Partiler ve İnsan Hürriyeti”, **Aylık Siyasi ilimler Mecmuası** , Nisan 1920 Sayı 229, Cilt 20,Sene 20,s.13- 20.

ELDEM, Vedat; “*Sanayide Bünye Değişiklikleri ile İlgili Bazı Meseleler*”, **Forum**, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, 27 Nisan 1954, Sene 1, C.3,Sayı 2, S.13-14.

EMRE KAYA, Ayşe Elif, “*Demokrat Parti Döneminde Basın - İktidar İlişkileri*” **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:39, 2010.

ERASLAN , Cezmi, *Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt II, Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık vd. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara-2007.

KARPAT, Kemal H., **Türk Demokrasi Tarihi,Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller**, Timaş, İstanbul- 2010.

KAYA ÖZÇELİK, Pınar; *Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemi* , **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt; 65, sayı :3, sayfa 163-187 Ankara-2010.

NAL, Sabahattin ; *Demokrat Parti'nin 1950-1954 Dönemi Din Siyaseti*, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 60 Sayı: 3, 2005.

OLGUN, Kenan; *Çanakkale'de 14 Mayıs 1954 Milletvekili Seçimleri, Çanakkale Savaşları Tarihi*, Editör, Mustafa DEMİR, Değişim Yayınları, İstanbul-2008.

ÖZEL, Sevgi; **Baba İnönü'den Erdal İnönü'ye Mektuplar**, Bilgi Yayınları, Ankara -1988.

BİRAND, M.A., C. Dündar , B. Çaplı, **Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu** , Milliyet-İstanbul-1993

SÜKAN,Faruk;**Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları,TBMM 1950-1960**,Kültür yay., Ankara-1991.

TURAN, Şerafettin; **Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye**, 4.Kitap, Bölüm I-II, Bilgi Yayınevi, Ankara-1999.

Demokrat Partinin Demokrasi Söylemleri (1946-1957)

TÜİK, **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2007** , Ankara-2008.

YILDIZ, Nuran; *Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın*, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 51, Sayı 1. 1997.

YILMAZ, Hüseyin Cahit ; *Demokrasimizi Yalnız Bir şekil Olmaktan Kurtaralım*, **Yeni Ulus**, 9 Mayıs 1954, s.1,3

YÜCEL, M.Serhan, **Demokrat Parti**, Ülke Yayınları, İstanbul-2001.

Sürelî Yayınlar

Akın
Akis
Akşam
Aylık Siyasi ilimler Mecmuası
Ayın Tarihi
Cumhuriyet
Dünya
Forum
Havadis
Hürriyet
İkdam- Gece Postası
Kudret
Milliyet
Tan
Tercüman
Türk Sesi
Vakit
Vatan
Yeni Politika
Yeni Sabah
Yeni Ulus
Zafer
Zaman-Akşam Postası